

העם והנביא במינוי מלך

א. כתב הרמב"ם (פ"א ממלכים ה"ח): נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרך התורה והמצוה ונלחם מלחמות ה', הרין מלך וכל מצות המלכות נוהגות בו. אעפ"י שעיקר המלכות לדוד יהיה מבניו מלך וכו'. והנה בעצם הדין של הצורך בנביא להעמדת מלך כבר כתב הר"מ לעיל (ה"ג). ולמדו מיהושע. (ויהושע ודאי דין מלך הי' לו, שהרי מבואר בגמרא (כריתות ה'): שעד דוד נמשחו כל המלכים בשמן המשחה כמפורש במכלתא: (פ' בשלח פ"ב). "ושנים באזני יהושע", מגיד שאותו היום נמשח יהושע. ועי' מנ"ח בהגהותיו על הרמב"ם ובן בס'. "חמדת ישראל" שלא עמדו בזה. ובספרי (פ' שופטים) למדותו ממש"נ. אשר יבחר ה'" — עפ"י נביא, אכן שם נראה שאין זה לעיכוב. שכן כתב הר"מ בפיה"מ ראש כריתות וז"ל: אבל אם נזדמן שתהא קטטה ומריבה בין בני דוד על איזה מהם ימלך הנה או זה, ואה"כ הסכימו על אחד מהם או שנגררו אחריו הוציב או מינהו סנהדרין או נביא או כ"ג באיזה צד שיזדמן לעלות למלוכה ביד א' מהם. ה"ז נמשח בשמן המשחה". הרי שמספיק מינוי של אחד מכל אלה וגם מינוי הסנהדרין לחוד מספיק. [ומה שהזכיר הר"מ בלשונו "כה"ג" נראית כונתו עפ"י האפן עזרא והרמב"ן פ' שופטים עה"כ "אשר יבחר ה'" שיהי נבחר עפ"י נביא או במשפט האורים, ובמקרה זה ה"ז כמו עפ"י נביא שמודיע את דבר ה']. וב"ג מתוספתא סנהדרין פ"ד שמביא דין העמדת מלך. עפ"י סנהדרין ולא הזכיר מנביא. הרי לנו ש"נביא" האמור הוא ל"ד, והוא רק אחת הצורות האפשריות של מינוי.

אכן במינוי מלך משאר שבטי ישראל לאחר שכבר נבחר דוד וזרעו נראה מלשון הרמב"ם שהובא לעיל, שמוכרח דוקא ע"י נביא שהרי כן כתב, נביא שהעמיד מלך וכו', הרי נראה שרק ע"י נביא תל המינוי. וכ"כ ב"קרן אורה" (סוף הוריות). וטעם הדבר נראה עפ"י מש"כ בחיד' הר"ן סנהדרין כ: שכל שמולך נגד מלכות בית דוד יש בזה משום מורד במלכות, ע"כ לא יתכן לתת תוקף למלכות זו אלא עפ"י נביא המודיע שהוא עפ"י ה'.

ב. אלא שדברי הרמב"ם תמוהים לכאורה לפי שטתו בטהמ"צ (לאוין שס"ב) שמינוי מלך שלא מזרע בית דוד ה"ה בכלל הלאו של "לא תוכל לתת עליך איש נכרי", אי"כ איך אפשר לקבל דברי נביא שבא להמליך אחר שלא מזרע בית דוד וה"ה כאומר לעקור ד"ת שאין שומעים לו. ולכאורה הי' נראה בפשיטות, שזה בגדר הוראת שעה, שאז שומעים לו. ולפי"ז הי' מיושב השגת הראב"ד במש"כ הרמב"ם (שם ה"ט) שבמלכי ישראל תפסק המלכות מביתו, שהרי לא גרע משאר שררות שישנן בירושה. אבל לפי הנ"ל כיון שכל עיקר דין מלכות שלא מזרע

בית דוד אינו אלא מגדר הוראת שעה, ודאי שלא יתכן בזה דין ירושה לעולם, שא"כ ה"ז יוצא מגדר הוראת שעה כיון שע"י דין ירושה זה הוסף להיות דבר של קבע.

אכן עכ"פ קשה מש"כ הרדב"ז (שם סוף פ"ג) שגם בנידון מינוי מלכים משאר שבטי ישראל מספיקה הסכמה של כל ישראל, וא"כ קשה איך תועיל הסכמת ישראל לעקור דין תורה.

ג. והנראה בזה עפ"י מש"כ התוס' סנהדרין (כ; ד"ה מותר) בתירוצם האחרון שגדר פרשת מלך הוא רק במלך שהומלך עפ"י המקום ועל כל ישראל משא"כ אחאב. מבואר מדברי התוס' שיש שני אופני מלכות בישראל: דין מלך שיש בו גם כל הזכויות שנפרטו בפרשת המלך וזה אינו אלא כשהומלך עפ"י נביא ועל כל ישראל. ודין מלך, שאין לו זכויות פרשת המלך, ומ"מ תורת מלך עליו לשאר עניני המלכות.

והדברים מוסברים עפ"י מש"כ הרשב"ם (כ"ב נ"ד): וכ"נ דעת הרמב"ם סוף פ"ה מה' גזילה שמ"ש דינא דמלכותא דינא הוא משום הסכמת וקבלת בני המדינה על עצמם את המלך וחוקיו. וא"כ גם בישראל קיים דין של מלכות מצד קבלת הצבור. וע"כ גם קבלת מיעוט הקהל ושלא עפ"י נביא מועילה ע"ז. אכן בכדי שיוכה בדיני המלוכה עפ"י פרשת המלך כפי שנקבעה ע"י שמואל, לזה צריך דוקא מינוי רק ע"י נביא.

וע"כ מיושבים דברי הרדב"ז שאם כל ישראל הסכימו וקבלו על עצמם הסכמתם מועילה, והיינו שזוכה ע"ז בדיני מלכות מכח קבלת בני המדינה על עצמם, אבל דין פרשת המלך אין בו כי לזה צריך דוקא נביא. ומש"כ הרמב"ם שדיבר על מינוי מלך „שכל מצות המלכות נוהגות בר" שכוונתו ברורה לומר שיש לו גם זכות פרשת המלך לזה צריך באמת נביא דוקא.

ומה שכתב הרמב"ם בסהמ"צ איסור של מינוי מלך שלא מזרע בית דוד, היינו לענין מינוי מלך שכל דיני המלכות ינהגו בו גם פרשת המלך. אבל הרדב"ז דן לענין דיני המלך מחוץ לפרשת המלך, בזה באמת אין איסור, והסכמת כל ישראל מועילה. ובדברים אלה מיושבת הערת הרב זצ"ל במשפט כהן, איך מלכו החשמונאים שלא ה"י נביא שימנה אותם. אבל לפי הנ"ל הרי לענין כל דיני מלך חוץ מפרשת המלך מועילה גם הסכמת העם, א"כ שפיר מלכו החשמונאים מדין הסכמת העם.

ד. אכן לפמש"כ בדברי הרמב"ם יקשה לדבריו קושיית הרמב"ן עה"ת (פ' שופטים) למה לנו אזהרה „לא תוכל לתת עליך איש נכרי", מכיון שאין מינוי אלא ע"י נביא הרי השם לא יבחר הנכרי, א"כ למה לנו אזהרה לזה. והרמב"ן שם ת"י שבזמן שאין נביא חל המינוי גם שלא ע"י נביא ולזה בא הכתוב להזהיר, אבל לפמש"כ שבלי נביא אין חלים עליו דיני פרשת המלך, ובאופן זה לא נאסר כלל מינוי איש נכרי, א"כ קשה מאד למה לנו אזהרה, הרי אם לא ע"י נביא אינו אסור, וע"י נביא אין צריך אזהרה שהרי השם לא יצוה לו למנות.

ומוכח מזה שיש אזהרה על מינוי מלך גם כשאין לו דיני פרשת המלך ומותרת השאלה על מש"כ הרדב"ז שהסכמת הצבור מספיקה.

אך נראה שהרמב"ם חזר בו ממש"כ בסה"כ שכן בהלכותיו (שם ה"ד)
העמיד האיסור של לא תוכל לתת איש נכרי במינוי מלך מקהל גרים. שמענו מזה
שאילו מישראל אין באיסור זה.
ובלי"ז יש מקום לומר שהמינוי משבטי ישראל בא ע"י הנביא כעונש לבית
דוד על התנהגותם, ובאופן זה שהוא לשם עונש אין זה באיסור של לא תוכל לתת
עליך איש נכרי. וכן מפורש במאירי הוריות י"ג.: